

Geert Wilders en de 'Monkey Trial'

Er zijn mensen die betwijfelen of het wel verstandig is Geert Wilders voor de rechter te dagen. Of hij nu wordt vrijgesproken of veroordeeld, hij lijkt er alleen maar bij te kunnen winnen. Een principiële argument is of de rechter zich wel moet mengen in het maatschappelijke debat over dit heikele onderwerp. Als wetenschapshistoricus heeft Ab Flipse niets nieuws te melden over deze zaak, maar de discussie en het mediacircus rondom het proces doen hem denken aan een rechtszaak van bijna een eeuw terug.

In de zomer van 1925 vond in het plaatsje Dayton, Tennessee in de Verenigde Staten de zogenoemde 'Monkey Trial' plaats. Deze rechtszaak is hét symbool geworden voor de strijd die er in Amerika woedt over het onderwerp schepping of evolutie. Wat was er aan de hand? De jonge biologieleraar John Scopes werd aangeklaagd omdat hij een wet zou hebben overtreden die kort daarvoor was ingevoerd in de staat Tennessee en die het verbod om op openbare scholen de evolutietheorie te doceren. Al snel werd echter duidelijk dat het om meer ging dan een lokale rechtszaak. De pers uit binnen- en buitenland stroomde in zulke aantallen toe dat de hoorzittingen naar een podium in de open lucht moesten worden verplaatst.

Scopes werd verdedigd door 's lands bekendste advocaat Clarence Darrow. De aanklager werd bijgestaan door William Bryan, een voorman van de groeiende christelijk-fundamentalistische beweging in de VS. Scopes' eigenlijke overtreding kreeg tijdens het proces nauwelijks aandacht. De strafpleiters richtten zich niet tot de jury en rechter, maar via de pers tot het volk. Daarbij kwam de groeiende tegenstelling in de Amerikaanse samenleving tussen enerzijds fundamentalisten en anderzijds progressieven aan het licht.

Darrow, die landelijke bekendheid genoot als criticus van de fundamentalisten, probeerde het proces meteen veel breder te trekken dan de vraag of Scopes de wet had overtreden. Hij riep een hele batterij wetenschappers op die allen getuigden dat de evolutietheorie betrouwbaar was. De rechter stelde echter dat het daar niet om ging. Darrow besloot nu zijn tegenstrever Bryan op te roepen als 'expert op bijbels gebied' om rechtstreeks de confrontatie aan te kunnen gaan. Bryan ging de uitdaging aan en zag het als zijn taak in de bres te springen voor het 'eenvoudige bijbelgeloof'. In het debat bracht hij het er niet best vanaf. Hij stuntelde bij klassieke sceptische vragen over bijbelverhalen als: heeft Jona werkelijk drie dagen in de walvis gezeten? Waar haalde Kaïn zijn vrouw vandaan? En hoe heeft Jozua de zon kunnen stilzetten?

Uiteindelijk zou Scopes worden veroordeeld. Toch was de rechtszaak geen overwinning voor de fundamentalisten: zij hadden gezichtsverlies geleden nu was gebleken dat ze geen enkele serieuze wetenschapper aan hun kant hadden. Bovendien had hun voorman Bryan er weinig van terechtgebracht. Hij was van alle inspanningen zo vermoeid geraakt dat hij vlak na de rechtszaak overleed. De fundamentalisten hadden er een martelaar bij, maar voorlopig hielden ze zich gedeisd.

Pas in de jaren zestig zou er in de VS opnieuw beroering ontstaan rondom dit onderwerp. Opnieuw werden er rechtszaken gevoerd en bij elk proces raakte de Amerikaanse samenleving

meer verdeeld. 'Evolutie' en 'anti-evolutionisme' bepaalden steeds meer de identiteit van progressieven en fundamentalisten. Het ging inmiddels om veel meer dan de vraag of het scheppingsverhaal of de evolutietheorie waar was. De strijd tegen de evolutietheorie raakte, op een voor buitenstaanders ondoorgrondelijke manier, verbonden met fundamentalistische idealen als het gezin, het recht op wapenbezit, afkeer van homo's, anti-abortus, de doodstraf, anti-immigratie en lage belastingen.

In Nederland is de tegenstelling rondom dit onderwerp nooit zo op de spits gedreven, al hebben creationisten daartoe in het afgelopen Darwinjaar wel pogingen gedaan door het verspreiden van foldermateriaal en het nabouwen van een ark. Critici reageerden zoals van hen mag worden verwacht: ze schreeuwden moord en brand en zetten tegenacties op touw. Binnen ons onderwijs- en rechtssysteem zal deze kwestie echter niet zo snel voor de rechter belanden. En dat lijkt mij een goede zaak. Een rechtszaak over dit soort meningsverschillen – zeker als die verwordt tot een mediaspektakel – werkt eerder polarisatie in de hand dan dat ze partijen verzoent. Misschien is hieruit toch een les te trekken voor het proces-Wilders. Hoe fundamenteel de kwestie ook is: de politieke arena lijkt mij een betere plek voor dit debat dan de rechtbank.

Ab Flipse, voor Protestant.nl
22 oktober 2010

Ab Flipse is wetenschapshistoricus en werkt aan de Vrije Universiteit Amsterdam aan een promotieonderzoek over het debat over geloof en natuurwetenschap in het begin van de twintigste eeuw.